

POSTANOWIENIE

Dnia 20 lutego 2018 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Jerzy Kuźniar (przewodniczący)

SSN Jolanta Frańczak (sprawozdawca)

SSN Krzysztof Rączka

w sprawie z powództwa Gminy Wyznaniowej [...] w W.

przeciwko M. K.

o zwrot nienależnego świadczenia,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń

Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 20 lutego 2018 r.,

zażalenia pozwanego na postanowienie Sądu Apelacyjnego w W.

z dnia 15 listopada 2017 r.,

oddala zażalenie.

UZASADNIENIE

Sąd Apelacyjny - Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w W. postanowieniem z dnia 15 listopada 2017 r. odrzucił skargę kasacyjną pozwanego M. K. od wyroku tego Sądu z dnia 24 kwietnia 2017 r. oddalającego apelację pozwanego od wyroku Sądu Okręgowego w W. z dnia 26 maja 2015 r. zasądzającego od pozwanego na rzecz strony powodowej Gminy Wyznaniowej [...] w W. kwotę 324.887 zł wraz z ustawowymi odsetkami od dnia 4 stycznia 2013 r. tytułem zwrotu nienależnego świadczenia.

Sąd Apelacyjny w motywach orzeczenia wskazał, że pozwany mimo wezwania do uiszczenia w terminie tygodniowym brakującej opłaty sądowej w kwocie 16.244 zł od wywiedzionej skargi kasacyjnej, nie uiścił brakującej opłaty w

zakreślonym terminie. Wezwanie do uzupełnienia braków formalnych nastąpiło po przeprowadzeniu na podstawie art. 109 ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (obecnie jednolity tekst: Dz.U. z 2018 r., poz. 300., dalej jako ustawa o kosztach sądowych), dochodzenia w sprawie wątpliwości co do złożonego przez pozwanego oświadczenia o stanie rodzinnym, majątku, dochodach i źródłach utrzymania, które zostało zakończone postanowieniem Sądu Apelacyjnego z dnia 4 października 2017 r. oddalającym wniosek pozwanego o zwolnienie od kosztów sądowych w zakresie opłaty od skargi kasacyjnej. W związku z tym, że pozwany nie uzupełnił braków formalnych skargi kasacyjnej i nie dokonał brakującej opłaty zgodnie z wezwaniem skarga kasacyjna na podstawie art. 398⁶ § 2 k.p.c. została odrzucona.

W zażaleniu na powyższe postanowienie pozwany M. K. domagał się poddania w trybie art. 380 k.p.c. w związku z art. 398²¹ k.p.c. kontroli postanowienia Sądu Apelacyjnego z dnia 4 października 2017 r. oddalającego jego wniosek o zwolnienie od kosztów sądowych w zakresie opłaty od skargi kasacyjnej, uchylenia zaskarżanego postanowienia i przekazania wniosku do ponownego rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu w W. oraz orzeczenia o kosztach postępowania zażaleniowego.

Zaskarżonemu postanowieniu zarzucono naruszenie przepisów postępowania, a w szczególności:

1) art. 102 ust. 1 ustawy o kosztach sądowych przez jego niezastosowanie, co doprowadziło do błędnego uznania, że sytuacja majątkowa, zarobkowa i rodzinna pozwanego nie uzasadnia zwolnienia go od ponoszenia kosztów sądowych w zakresie opłaty od skargi kasacyjnej i skutkowało oddaleniem wniosku postanowieniem Sądu Apelacyjnego z dnia 4 października 2017 r., a w konsekwencji wobec braku środków na uiszczenie opłaty od skargi kasacyjnej jej odrzuceniem,

2) art. 398⁶ § 2 k.p.c. przez jego niewłaściwe zastosowanie i odrzucenie skargi kasacyjnej jako nieopłaconej w sytuacji, gdy pozwany winien był być zwolniony od opłaty od skargi kasacyjnej.

Pozwany podniósł, że Sąd Apelacyjny rozpoznając jego wniosek o zwolnienie od kosztów sądowych w zakresie opłaty od skargi kasacyjnej, nie

uwzględnił okoliczności wpływających z dokumentacji złożonej w ramach zarządzonego dochodzenia, ograniczając się do stwierdzenia posiadania przez niego określonych rachunków i wpływów na te rachunki. Nie uwzględniono okoliczności związanych z wydatkowaniem zgromadzonych na rachunkach bankowych środków, których pozwany nie mógł uniknąć. W szczególności nie uwzględnione zostały wydatki z rachunku prowadzonego w Banku Zachodnim WBK związanego z działalnością gospodarczą pozwanego, podczas gdy po stronie wydatków znajdują się kwoty, które musiał wydatkować na spłatę swoich zaległych zobowiązań. Zatem *per saldo* na rachunku nie pozostały jakiegokolwiek środki, które mogłyby być zaoszczędzone na przyszłe wydatki. Również na rachunku osobistym w tym banku przeważająca większość wpływów następowała w realizacji faktur wystawionych w 2016 r. w ramach prowadzonej przez niego działalności gospodarczej. Na rachunku tym na dzień 19 lipca 2017 r. była kwota 49,96 zł. Podobnie z rachunku osobistego w banku Citi Handlowy realizowane były wpłaty zaległych należności dla powiązanych z pozwanym firm. Część środków została pobrana z rachunku kartą w celu zapłaty innych zadłużeń. A zatem w ocenie pozwanego, transakcje uwidocznione na rachunkach bankowych odzwierciedlają brak możliwości dokonania jakichkolwiek oszczędności. Analizując wyciągi bankowe Sąd Apelacyjny skupił się na przychodach, nie biorąc pod uwagę wydatków, co spowodowało wyciągnięcie nieprawdziwych wniosków odnośnie jego sytuacji majątkowej i zarobkowej.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zażalenie nie zasługuje na uwzględnienie.

W pierwszej kolejności wskazać należy, że w orzecznictwie Sądu Najwyższego utrwalony jest pogląd, iż katalog zaskarżalnych do Sądu Najwyższego postanowień jest zamknięty i nie obejmuje postanowień sądu drugiej instancji w przedmiocie zwolnienia od kosztów sądowych. Nie oznacza to jednak, że niezaskarżalne postanowienie sądu drugiej instancji, odmawiające zwolnienia od opłaty od skargi kasacyjnej, uchyla się spod jakiegokolwiek kontroli Sądu Najwyższego. Jeśli skutkiem odmowy zwolnienia od opłaty jest nieopłacenie

skargi kasacyjnej, a to doprowadziło do jej odrzucenia, to wówczas Sąd Najwyższy, rozpatrując zażalenie na postanowienie odrzucające skargę kasacyjną, rozstrzyga - na wniosek strony na podstawie art. 380 k.p.c. w związku z art. 398²¹ k.p.c. - również o postanowieniu sądu drugiej instancji o odmowie przyznania zwolnienia od opłaty od skargi kasacyjnej (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 16 lipca 2008 r., II CZ 40/08, LEX nr 786449 i powołane tam orzecznictwo, z dnia 6 maja 2011 r., II CZ 12/11, LEX nr 847127; z dnia 27 czerwca 2013 r., III CZ 28/13, LEX nr 1360261; z dnia 24 maja 2014 r., I PZ 5/14, LEX nr 1475155; z dnia 27 czerwca 2017 r., II CZ 50/17, LEX nr 2341786). Wobec powyższego pełnomocnik pozwanego mógł (na podstawie art. 380 k.p.c. w związku z art. 394¹ § 3 k.p.c. i art. 398²¹ k.p.c.) wnieść o skontrolowanie przez Sąd Najwyższy niezaskarżalnego zażaleniem postanowienia Sądu Apelacyjnego z dnia 4 października 2017 r. oddalającego wniosek o zwolnienie od kosztów sądowych.

Podkreślenia wymaga, że badanie zasadności odmowy zwolnienia od kosztów obejmuje wszystkie aspekty przeprowadzonego postępowania, a więc także kompletność informacji podlegających ocenie i ewentualną potrzebę ich uzupełnienia (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 10 stycznia 2014 r., I CZ 103/13, LEX nr 1438641) i następuje w oparciu o dokładną analizę aktualnej sytuacji materialnej strony, która wnioskuje o zwolnienie od ponoszenia tych kosztów. Dokonanie tej analizy przez sąd następuje przez opisanie w uzasadnieniu orzeczenia przesłanek, dla których uznał fakty i dowody wskazane przez stronę za niedostateczne dla uwzględnienia wniosku o zwolnienie od ponoszenia stosownej opłaty. Z tego względu od strony postępowania ubiegającej się o zwolnienie od kosztów sądowych wymaga się, aby dochowała staranności w przedstawianiu swojej sytuacji finansowej i majątkowej (zob. wyrok ETPCz z dnia 12 stycznia 2010 r. w sprawie nr 33539/02 Bąkowska v. Polska). Zgodnie z art. 102 ustawy o kosztach sądowych o zwolnienie od kosztów sądowych może się ubiegać osoba fizyczna, jeżeli złoży oświadczenie, z którego wynika, że nie jest w stanie ich ponieść bez uszczerbku utrzymania koniecznego dla siebie i rodziny. Oświadczenie musi podawać szczegółowe informacje o stanie rodzinnym, majątku, dochodach i źródłach utrzymania, a braki w tym zakresie podlegają uzupełnieniu w trybie przewidzianym w art. 130 k.p.c. Ponadto sąd upoważniony jest do przeprowadzenia

dochodzenia na podstawie art. 109 § 1 ustawy o kosztach sądowych także wówczas, jeżeli dane zawarte w oświadczeniu wzbudzą jego wątpliwości (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 13 kwietnia 2017 r., III CZ 12/17, LEX nr 2288089).

Tym samym Sąd Apelacyjny prawidłowo przeprowadził dochodzenie w rozpoznawanej sprawie, zważywszy na rozbieżności między dochodami i wydatkami wskazanymi w oświadczeniu pozwanego o stanie rodzinnym, majątku, dochodach i źródłach utrzymania, w którym podał on, że utrzymując się jedynie z emerytury w kwocie 1.815,19 zł (po potrąceniach komorniczych), przeznaczonej niemal w całości na opłaty za mieszkanie i koszty wyżywienia, spłaca ratę kredytu w kwocie 3.150 zł miesięcznie. Wyniki przeprowadzonego dochodzenia, w tym wyciągi z przedstawionych przez pozwanego rachunków bankowych wykazały, że na konto firmowe w Banku Zachodnim WBK w okresie od lutego do końca kwietnia 2017 r. wpłynęło łącznie 32.251 zł, na jego konto osobiste w Banku Zachodnim WBK od stycznia 2017 r. wpłynęło łącznie 91.049,91 zł, zaś na konto osobiste w banku Citi Handlowy od marca 2017 r. wpłynęło 45.659,23 zł, co na wszystkich tych rachunkach daje przychód za okres od stycznia do końca lipca 2017 r. w kwocie około 169.000 zł. Sąd Apelacyjny miał na uwadze, że rachunki w Banku WBK i Citi Handlowy nie były zajęte przez komornika, co miało miejsce tylko w stosunku do rachunku w mBanku. Stan majątkowy pozwanego ustalony na podstawie powyższej dokumentacji potwierdzał, że może on ponieść opłatę od skargi kasacyjnej bez uszczerbku dla koniecznego utrzymania siebie i rodziny, ponieważ dysponuje znacznymi przychodami ujawnionymi na analizowanych rachunkach bankowych.

Należy mieć na uwadze, że niemożność poniesienia kosztów sądowych przez osobę fizyczną w całości lub w części bez uszczerbku utrzymania dla siebie lub swojej rodziny musi mieć charakter obiektywny. Art. 102 ustawy o kosztach sądowych ma na względzie sytuację, w której z przyczyn od strony niezależnych nie jest ona w stanie ponieść kosztów sądowych. Jest to taki stan, na który strona nie ma realnego wpływu (zob. postanowienia Sądu Najwyższego: z dnia 4 września 1974 r., II CZ 167/74, OSPIKA 1975, z. 7-8, poz. 176; z dnia 20 października 1980 r., II CZ 126/80, LEX nr 8272; z dnia 31 marca 1987 r., I CZ 26/87, OSNCP

1988 nr 7-8, poz. 103; z dnia 4 lutego 2005 r., III SPP 11/05, OSNP 2005 nr 16, poz. 260). Jeżeli zatem strona, która mogła liczyć się z obowiązkiem poniesienia kosztów sądowych (co miało miejsce w przypadku pozwanego, będącego w sporze sądowym ze stroną powodową) bez ważnego powodu nie wykorzystała w całości lub w części swoich możliwości zarobkowych, to przy rozpoznawaniu wniosku o zwolnienie od kosztów sądowych należy przyjąć, że stan majątkowy i dochody strony są takie, jakie miałyby ona, gdyby w pełni wykorzystała swoje możliwości zarobkowe (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 31 marca 1987 r., I CZ 26/87, OSNC 1988 nr 7-8, poz. 103). Bez znaczenia są przy tym twierdzenia pozwanego, że przychody na badanych rachunkach bankowych były przeznaczane na pokrywanie zaległych zobowiązań. Opłaty sądowe stanowią bowiem rodzaj danin publicznych (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 17 maja 2012 r., I CZ 55/12, LEX nr 1242998), do których poniesienia zobowiązany jest, co do zasady, każdy, kto domaga się udzielenia ochrony sądowej. Z tej przyczyny zwolnienie od uiszczenia tego rodzaju danin stanowi odstępstwo od konstytucyjnego obowiązku ich powszechnego i równego ponoszenia, wynikającego z art. 84 Konstytucji RP. Dlatego instytucja zwolnienia od kosztów sądowych powinna być stosowana w wyjątkowych przypadkach, gdy istnieją uzasadnione powody do przerzucenia ciężaru dotyczącego danej osoby na współobywateli. Z ich środków pochodzą dochody budżetu państwa, z których pokrywa się koszty postępowania sądowego w razie zwolnienia skarżącego z obowiązku ich ponoszenia (por. postanowienie Sądu Najwyższego: z dnia 19 marca 2010 r., II PZ 34/09, LEX nr 603836 czy z dnia 17 maja 2012 r., I CZ 55/12, LEX nr 1242998). W związku z tym ze zwolnienia od kosztów sądowych może skorzystać osoba fizyczna, która należy do kategorii osób ubogich, kiedy uiszczenie przez nią opłaty spowoduje brak lub drastyczne ograniczenie środków na pokrycie bieżących kosztów związanych z jej egzystencją lub jej rodziny (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 18 września 2014 r., V CZ 57/14, LEX nr 1514773). Sąd Najwyższy wielokrotnie wskazywał, że posiadanie środków finansowych zapewniających dostęp do sądu stanowi element działalności gospodarczej, a co za tym idzie związane z tym koszty sądowe przedsiębiorca powinien uwzględnić w racjonalnym planowaniu wydatków związanych z tą działalnością, traktując je

równoważnie z innymi obowiązkami finansowymi (zob. np. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 18 stycznia 2013 r., IV CZ 144/12, LEX nr 1293823; z dnia 28 maja 2013 r., V CZ 2/13, LEX nr 1360377; z dnia 26 kwietnia 2017 r., I CZ 49/17, LEX nr 2312485).

Podsumowując ten wątek rozważań przyjąć należy, że usprawiedliwiona była ocena Sądu Apelacyjnego, iż pozwany nie wykazał istnienia podstaw do zwolnienia od kosztów sądowych, co w konsekwencji stanowiło uzasadnioną przyczynę odrzucenia skargi kasacyjnej.

Z powyższych względów zażalenie okazało się pozbawione uzasadnionych podstaw i podlegało oddaleniu na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. w związku z art. 394¹ § 3 k.p.c.

kc